

PROBLEMES DE LA GLOBALITZACIÓ

(comerç, emigració, medi ambient)

Luis de Sebastián

1. CAPITALISME I POBRESA
2. CAPITALISME, EMIGRACIÓ I POBRESA
3. COMERÇ INTERNACIONAL I POBRESA
4. ECOLOGIA, CAPITALISME I ÈTICA
5. GLOBALITZACIÓ I MEDI AMBIENT

Luis de Sebastián, és catedràtic d'economia internacional (ESADE, Universitat Ramon Llull).

Aquest Quadern gira entorn del concepte nou de “capitalisme real”, que justifiquem amb el mateix argument que s'emprava per distingir el socialisme teòric, més estètic i moral, del socialisme real, perfectament immoral, de la Unió Soviètica. El capitalisme no és el que diuen els llibres d'economia sobre el mercat lliure, sinó aquesta lluita per prevaler al mercat en què estan immerses totes les empreses grans i petites. Aquest capitalisme afecta tots els àmbits de la vida social. Aquí només hem triat quatre aspectes: la pobresa al món, el comerç internacional, l'emigració i l'ecologia. Amb cadascun d'ells volem mostrar com el capitalisme real, o bé determina, o almenys condiciona, resultats inacceptables socialment, que han de ser corregits per la intervenció de la societat civil i, en nom seu, per l'“estat real” (i no el “teòric”) i les altres administracions públiques “reals”. La unitat als quatre assajos la presta l'acció multilateral del capitalisme real.

1. CAPITALISME I POBRESA

Els 600 milions de persones que segons el Banc Mundial malviuen amb un euro diari, els “pobres de solemnitat”, els desesperadament pobres, només representen el 9,38 % de la humanitat. Pot semblar un percentatge molt alt, però estic segur que fa cent anys la proporció era del 25 % o del 30 %, i en segles anteriors era molt més elevat, del 30, del 40 o del 50 %. En alguna cosa hem millorat.

1.1. Mai no hi ha hagut menys pobresa al món

Pot semblar un percentatge molt alt, però estic segur que fa cent anys, la proporció era del 25 % o del 30 %, i en segles anteriors era molt més elevat, del 30, del 40 o del 50 %. Alguna cosa hem millorat. Si agafem el nombre dels “simplement pobres”, els que viuen amb dos euros diaris¹, que el Banc Mundial estima en uns 1.200 milions, obtindrem un 18,75 % de la població mundial (estimada en una mica més de 6.400 milions de persones).

Sumant els dos grups resulten 1.800 milions de persones, un 28,13 % de la població mundial, que són seriosament pobres. Encara caldria comptar com a pobres aquells que viuen amb tres, quatre o cinc euros al dia². És veritat. Però no tinc el menor dubte que en temps passats la proporció de pobres respecte a la població mundial era molt major, rondant potser el 80 o 90 % del total.

1.2. Tampoc no hi ha hagut tanta riquesa

Els reis, els nobles, els banquers, els terratinents del passat eren pigmeus econòmics comparats amb els rics d'ara. Segons *The Financial Times* (14 de novembre de 2004), en el món hi ha 600 “bilionaris”, persones amb un patrimoni personal de més de 1.000 milions de dòlars.

Suposant una mitjana de 15.000 milions de dòlars, la qual cosa no és exagerat (a Bill Gates se li suposa una riquesa de 80.000 milions de dòlars), la riquesa acumulada per aquestes persones seria de 9 bilions (un bilió equival a un milió de milions), aproximadament igual al valor del producte anual brut de l'economia més gran del món, la dels Estats Units, l'any 2001. Ja sé que comparar ingressos amb riquesa és com comparar peres amb pomes, però quines peres tan immensament grans!

Els milionaris, els que posseeixen un patrimoni de desenes o centenars de milions, es compten per milions, 7 o 8 a tot el món, segons una estimació recent de la revista *Forbes*, que cito de memòria.

1.3. Aquestes dues dades juntes impliquen que mai abans no...

...hi ha hagut tants mitjans materials i tècnics, tants coneixements i tant de talent per solucionar el “problema econòmic” a tot el món. Els homes han après molt, i segueixen una corba d'aprenentatge exponencial, és a dir, amb un creixement accelerat. S'han

descobert nous recursos. La tecnologia ha transformat en recursos de caràcter econòmic elements naturals (foc, aigua, vent), objectes, minerals i plantes que en altres temps no van tenir cap valor. Pensem en el petroli.

S'han desenvolupat noves tècniques i nous instruments. El transport ha superat l'obstacle natural per al comerç que crea la distància. Estem vivint l'explosió dels mitjans de comunicació, que fan possible, entre d'altres coses, la globalització de l'economia i de la vida social.

Cada vegada coneixem millor els mecanismes, que estableixen –i regulen– les relacions entre causa i efecte dels fenòmens econòmics. Sabem com intervenir sobre l'economia per aconseguir uns efectes determinats. Hem organitzat les nostres empreses per ser eficients i aprofitar els recursos de què disposem de la millor manera possible, dins les limitacions tècniques a què estan sotmesos els processos de producció.

1.4. Malgrat tot això, el binomi pobresa-riquesa...

...és en l'actualitat més extrem que mai abans en la història. Les diferències entre rics i pobres són abismals. No només entre individus, sinó entre grups de persones. En molts països desenvolupats l'1% de la població amb ingressos superiors pot rebre anualment unes 500 vegades més que l'1 % de menors ingressos. Els executius d'algunes grans empreses guanyen com a mitjana entre 300 i 400 vegades més que el salari mitjà dels empleats. La desigualtat es pot observar de moltes maneres, però es percep a simple vista.

Un exemple. Amb el patrimoni que s'imputa a Bill Gates (uns 80.000 milions de dòlars) es podrien comprar tots els béns i serveis que es produeixin l'any 2005 a Bengla Desh³ (que té 133 milions d'habitants) i a alguns països pobres més (fins a un total de 200 milions d'habitants).

Les societats modernes són, cada vegada més, societats duals (dues societats en una), formades per dues parts que viuen en llocs separats i distants, amb nivells de vida molt diferents, i amb un ús molt diferent dels béns materials i de la cultura que s'hi produeixen.

La desigualtat no seria tan greu si els que estan pitjor estiguessin bé. El més greu és que els que estan pitjor tampoc estan bé, com hem vist abans. I sobretot, el més rebutjable de la desigualtat en societats democràtiques és que implica un repartiment desigual del poder social, que pot ser incompatible amb la democràcia. El que té molt poder no perd mai, ni té per què cedir res, ni comprometre's a res, ni respectar els interessos dels altres. Amb els poderosos no hi ha negociació possible, ni pacte social, ni, per tant, democràcia.

Les societats duals són, d'aquesta forma, molt difícils de trencar, perquè la part que està bé no vol canvis, i per això no està disposada a entrar en cap negociació amb la part que està malament.

1.5. Si amb totes aquestes capacitats que tenim...

...no s'ha resolt el problema econòmic de la tercera part de la humanitat és perquè hem organitzat malament l'ús d'aquestes capacitats i la distribució dels seus innegables beneficis. L'organització econòmica del món està fallant.

Resoldre el “problema econòmic” de tots i cadascun dels homes i dones del món en les seves múltiples dimensions (alimentació, habitatge, salut, educació, **ocupació, estalvi**, seguretat, autoestima) hauria de ser –un món ben ordenat, democràtic, solidari, pacífic i humà– l'objectiu prioritari, lògic i natural del sistema econòmic, la manera com s'organitza l'assignació de recursos, la producció i l'organització de la distribució del producte.

És una errada del sistema econòmic que hi hagi centenars de milions d'éssers humans –reconeguts universalment com a iguals i tan dignes de gaudir dels beneficis de la natura i de la tècnica com els altres– que no poden satisfer les seves necessitats materials i morals.

En temps passats es podia atribuir tanta pobresa a la falta de productivitat general del sistema econòmic. La pobresa de les masses era el resultat de la ignorància i de la ineficiència regnants. Ara això ja no es pot dir. Tenim coneixements i productivitat com per assegurar una vida digna a tothom.

Cal preguntar-se per què tants milions de persones són pobres enmig de l'abundància i l'eficiència globals del sistema. Hi ha alguna cosa que no funciona. Què és el que ha fallat?

Encara que és cert que tanta riquesa com es produeix avui en el món provoca un cert “efecte embassament” (*trickle-down effect*), és a dir que també beneficia els pobres, no és, no obstant això, prou, per beneficiar les masses que es troben als marges del sistema (desocupats, emigrants, indígenes, ancians, nens, minusvàlids, etcètera).

1.6. El “capitalisme real” és el responsable...

...de la mala organització eticomoral de l'economia mundial i de la convivència, vergonyosa, irracional i absurda, en un món cada vegada més integrat, d'una pobresa ingeada amb una riquesa mai no vista.

El “capitalisme real”, l'únic que existeix, s'oposa a l'abstracció d'un model capitalista, en el qual regna el mercat lliure, i la competència perfecta entre tots imposa l'ordre, evita els abusos i assegura l'eficiència en l'assignació de recursos als diferents usos alternatius, alhora que promou la justícia de la distribució del producte, en funció d'allò que cadascú aporta al procés de producció.

Siguin quines siguin les virtuts –teòriques– del capitalisme de mercat, que només s'han albirat en alguns moments de la història, allò que de fet tenim és un monstre sense veritable competència, ple de defectes. Si no causa mals majors (ecologia, relacions internacionals, salut, redistribució) és perquè l'estat intervé en l'activitat econòmica privada per evitar mals i adreçar els greuges que provoca.

Els mercats semblen estar segrestats pels monopolis, que són els agents veritables i essencials del capitalisme real. Els monopolistes es mofen del mercat teòric, eficient i benefactor, alhora que n'usurpen el nom i les suposades virtuts per defensar tot el contrari. Els mercats segrestats són mercats sense competència veritable, en els quals ben poques empreses lluiten i es debaten per evitar al màxim la competència, per la qual cosa esgrimeixen tots els elements de poder dels quals disposen. Sovint resolen els seus conflictes amb fusions i adquisicions, amb una major concentració del poder, la qual cosa perjudica sempre els consumidors i d'altres *stakeholders*.

No són mercats competitius com ho entén la teoria neoclàssica; són mercats agònics (en el sentit d'Unamuno), ineficients des del punt de vista social, pels recursos que malgasten.

Si el mercat competitiu ja és –moralment– un instrument de distribució limitat del producte social, perquè prima les posicions inicials, el mercat segrestat i sense competència del capitalisme real és un instrument eficient per a l'acumulació accelerada dels que hu entren com a guanyadors i juguen amb avantatge.

Les enormes plusvàlues que s'han fet aquests darrers anys, conseqüència dels *booms* de la borsa, l'immobiliari, l'especulació del sòl i les innovacions tecnològiques, els fruits madurs d'uns mercats trucats, infiltrats, amanyats per a benefici d'aquells que els manegen, han recompensat els jugadors que sortien amb avantatge.

En els mercats trucats els febles estan a la mercè dels forts. Els obrers estan constantment amenaçats per la deslocalització, els més grans són jubilats abans d'hora, els joves entren en condicions laborals precàries i mal pagades, les dones són discriminades. Aquests mercats expulsen gent i la deixen destruïda.

1.7. És competència dels ciutadans...

...i dels poders públics domesticar els mercats segrestats, trucats, ineficients i injustos del capitalisme real del segle XXI.

Suposant que un canvi de sistema no sigui, per ara, possible, hem de posar-nos com a meta immediata i abastable –i molt important– la intervenció permanent i vigilant dels ciutadans (a través dels processos participatius) i dels poders públics per fer el sistema capitalista actual més competitiu, racional i humà.

Cal impedir l'avenç dels mercats segrestats en terreny de la producció i la distribució dels béns públics, que provoquen bons nivells de vida per tots a les nacions socialment avançades: salut, educació, assegurances de desocupació i accidents, jubilació, beneficis per maternitat i famílies nombroses..., és a dir, totes les institucions de l'estat del benestar, que cal defensar, malgrat les males passades que ens juga la demografia als països rics.

Els consumidors ens hauríem d'organitzar sòlidament per fer front al poder desmesurat de les empreses monopòliques. Hi podem fer front en el “moment de la veritat”, el moment en què ens venen / comprem els seus productes. En aquest moment fugaç el consumidor és el rei. Però per exercir aquesta reialesa cal organitzar-se. Els costos d'informació i organització són cada vegada menors gràcies a les modernes tecnologies

de la informació. Si els consumidors prenguessin consciència del seu poder i actuessin a l'uníson, domesticarien les empreses, fins i tot les més poderoses.

Necessitem governs que defensin l'estat el benestar, els consumidors, la competència als mercats (això s'ha convertit en una causa de les esquerres) i que plantin cara, amb clarividència i determinació, al poder i als xantatges de les empreses.

2. CAPITALISME, EMIGRACIÓ I POBRESA

Suposem que les espanyoles i els espanyols comencen a tenir més fills, de manera que facin possible una taxa del 3 % de creixement anual de la població (més del doble de l'actual). El nombre d'habitants creixeria ràpidament. La piràmide d'edats, que avui és ampla per la base i estreta al vèrtex, canviaria de forma. Qui consideraria aquesta evolució demogràfica com una desgràcia o un problema? Ningú.

2.1. Emigració i desenvolupament capitalista

2.1.1. La necessitat de la immigració

La població és un dels factors bàsics del desenvolupament i de la riquesa de les nacions, sempre que hi hagi altres factors de producció: terra i capital per fer-los produir. Si el conjunt de l'Estat espanyol arribés a tenir 50 milions d'habitants, dins de 10 anys no seria un país més pobre. Seria, sens dubte, un país més ric. La població creixent demanaria més cases, més aliments, més cotxes, més articles per a la llar, més vestits. És a dir, la demanda global de béns i productes creixeria significativament.

Espanya té espai, capital, mitjans de producció, capacitat industrial, recursos, en una paraula, per atendre el nombre creixent de necessitats d'una població major. La densitat de població de l'Estat espanyol és de 85 habitants per km² (43 milions d'habitants repartits en 506.000 km²). Itàlia, amb 58 milions d'habitants i 301 km², té una densitat de població de 192 h/ km². França té una densitat de població de 106 h/ km². I Holanda, amb 16 milions i 42.000 km², una densitat de 380 h/ km². Catalunya, amb 6 milions d'habitants i 31.895 km², té una densitat de 182 h/ km², lleugerament inferior a la d'Itàlia.

No ens ha de preocupar que la població creixi, sinó que no creixi, perquè ja estem experimentant seriosos problemes per l'estancament del creixement de la població. Perquè matemàticament és cert que, si la tendència demogràfica pròpia de la nostra societat, tant a Espanya com a Catalunya, no es veu modificada o compensada, ens portarà sense remei i força aviat (en 25 o 30 anys) a un estancament del creixement de la riquesa. Aleshores ens trobarem que ens faltaran recursos per atendre una societat molt envellida. En aquestes circumstàncies només ens podrà salvar la immigració.

Durant el segle XX la immigració ha salvat a l'economia de molts països. Sense emigrants (milions d'ells) ni els Estats Units, ni el Canadà, ni Austràlia no estarien entre els països més rics del món. L'emigració és riquesa. Els països amb grans extensions verges ho saben des de fa temps. I els països amb una mà d'obra insuficient, també. Europa no podrà continuar creixent i produint riquesa al ritme actual si no admet un flux considerable i creixent d'emigrants. Primera conclusió: la immigració ens és necessària.

2.1.2. L'emigració és inevitable

L'emigració és un fenomen humà complex, que, no obstant això, té una base biològica o zoològica molt simple: la recerca de les condicions adequades per sobreviure en un

context cultural determinat. Encara que el fenomen actual de l'emigració de persones del Món Pobre cap al Món Ric està determinat per una varietat de factors, com guerres, persecucions, conflictes ètnics, fam..., els factors econòmics són decisius en els comportaments migratoris. Això exigeix entendre també el fenomen com un fet econòmic. Des del punt de vista de la teoria econòmica, l'emigració és, com molts altres comportaments humans, una qüestió d'incentius i costos. Malgrat això, la teoria econòmica no ofereix l'únic marc adequat per analitzar el fenomen, que té profundes arrels de naturalesa biològica. Les migracions són un fenomen normal entre els animals. A zoologia no cal explicar per què emigren els animals, sinó per què es fixen en un lloc determinat, que constitueix una habitació més o menys permanent.

Fet aquest aclariment, proposarem un tractament econòmic de l'emigració. Explicarem els determinants dels fluxos d'emigració com un moviment de persones, que es mouen per uns incentius fonamentalment econòmics i que esperen obtenir uns beneficis materials determinats, per la qual cosa han d'incórrer en alguns costos. Es tracta d'explicar la racionalitat econòmica de les decisions que porten algunes persones a creuar el Ríu Grande o l'estret de Gibraltar, a ocultar-se en camions o a fer cua en un consolat per obtenir un permís de residència. Arribarem a la conclusió que la decisió d'emigrar és summament racional per a un gran número de ciutadans del món i que, per tant, hem d'esperar, tret que pensem que els pobres són irracionals, ja que molts d'aquests ciutadans decideixin emigrar.

2.1.3. La funció d'emigració. La determinació dels fluxos migratoris

La primera variable explicativa mesura l'*income gap* (o “**bretxa** d'ingressos”), és a dir, la diferència entre l'ingrés per habitant, en termes reals i ajustats segons el diferent poder adquisitiu del país d'origen i el país de destinació⁴. En aquesta variable es combinen dos efectes diferents que es reforcen mútuament: un “efecte atracció” i un “efecte expulsió”. L'efecte d'atracció mostra la que té la riquesa i el benestar dels països rics sobre els habitants dels països pobres. També s'anomena *city lights effect* (efecte llums de la ciutat), un terme que es va encunyar fa anys per explicar l'èxode rural per les comoditats i oportunitats que oferien les ciutats. L’“efecte d'atracció” s'ha fet més fort en els darrers vint-i-cinc anys gràcies a la generalització de la televisió i el cinema, que contínuament estan presentant als ciutadans més pobres, grans consumidors d'aquests mitjans, la vida i miracles dels ciutadans més rics del món. A l'Àfrica del Nord, per exemple, normalment veuen les televisions d'Espanya, França, Itàlia i Grècia, i a través d'aquestes es difon el coneixement dels nivells de vida que qualsevol treballador pot gaudir en aquests països. Sempre hi ha hagut diferències entre rics i pobres, però ara són més grans que mai no ho han estat en la història i, a més, també són conegudes perfectament pels pobres, fet que no es produïa en el passat.

La bretxa dels ingressos com a explicació dels fluxos migratoris conté també un “efecte expulsió”, la que exerceix la pobresa, la violència i la guerra sobre els membres de les societats. La gent fuig de la misèria, de la malaltia, de la fam, de l'amuntegament i de la falta d'oportunitats en general, com qualsevol animal fuig d'unes condicions adverses per sobreviure. En molts països del món els nivells de vida són massa baixos per satisfer les necessitats bàsiques d'una vida digna, a la qual tots els éssers humans –se'ns diu constantment– tenim dret. La gent simplement no es resigna i emigra. Les mares embarassades que arriben a les nostres costes saben molt bé que si els seus fills neixen a

Europa tindran més oportunitats de progressar i de viure bé. El que potser no saben és que l'esperança de vida a Espanya és molt més gran que la que tindrien si neixen al seu país. Si vinguessin, per exemple, de Rwanda, de Burundi o de Sierra Leona, poden tenir una esperança de vida de fins a un 100 % més (el doble), segons dades del Banc Mundial per a l'any 1999⁵.

La bretxa d'ingressos és una influència molt poderosa en la determinació dels fluxos migratoris. És com una força còsmica que empeny els habitants dels països pobres a intentar anar-se'n als rics. I mentre aquesta bretxa existeix i augmenta, com succeeix, els fluxos migratoris continuaran creixent, com creix el nivell del mar en escalfar-se els pols de la Terra. Espanya té un ingrés per habitant vint vegades (i Alemanya trenta vegades) superior a l'ingrés per habitant de Nigèria, Moçambic o Zàmbia, i que el de molts altres països africans que no esmentem. Les diferències són considerables.

2.1.4. Els costos d'emigrar disminueixen

La segona variable és la proximitat geogràfica o la distància dels focus d'emigració, que es pren aquí com una variable econòmica: a menor distància, o a major proximitat, menors són els costos del desplaçament. Aquesta variable també és un vector de distàncies dels països pobres del món cap a Espanya. De totes formes, la distància no és una barrera insalvable; sinó no hi hauria migració asiàtica a Europa. Però no hi ha dubte que els marroquins ho tenen més fàcil que els indis per entrar a Europa, i els mexicans més que els bolivians per anar als Estats Units. La relació és inversa, perquè com major sigui la distància menor hauria de ser l'emigració. La simple distància geogràfica ha de ser corregida per tenir en compte la facilitat del viatge d'un lloc a un altre. La distància, més que en quilòmetres, es podria mesurar en termes del que costa un passatge d'avió econòmic entre dos punts de la Terra. La distància material es traduiria així en distància econòmica, o cost del desplaçament, que caldria corregir novament per incloure els riscos del viatge, riscos entre els quals cal comptar la mort de l'emigrant, com ja sabem per experiència.

L'efecte crida és quelcom que es coneix intuïtivament, però té una explicació més rigorosa. La tercera variable seria el nombre d'emigrants establerts al país de destinació. Com més emigrants d'un país s'hagin establert en un altre, més atractiu serà aquest per als habitants d'aquell. Els primers emigrants actuen com l'avançada d'un exèrcit, o el cap de pont, que assegura el camí als qui que vénen al darrere. Normalment, durant les primeres onades, tant d'una invasió militar com de l'emigració, només surten els més decidits i forts; però quan aquests han obert camí, ja no cal tant de valor ni tanta audàcia per emigrar i, evidentment, emigra més gent. En termes econòmics podem dir que els costos d'aquells que vénen al darrere són cada vegada menors, tret que augmenti de forma gradual la repressió, la discriminació o altres factors que fagin reduir l'atractiu de l'emigració. Però, suposant que l'atractiu no disminueix, el cost marginal del darrer emigrant és, en aquest sentit, decreixent.

D'altra banda, és conegut el fenomen de comunitats o pobles sencers que es traslladen i s'estableixen en un lloc determinat al país d'immigració. Funciona aquí un "efecte demostració", que ensenya com es pot dur a terme amb èxit el procés d'emigrar, o un "efecte crida" ("Vine aquí, Manolo, que s'hi viu molt bé"), que difon el coneixement dels avantatges que ofereix l'emigració. En termes econòmics, aquests efectes redueixen

els costos de recerca i la incertesa de l'operació i fan patents els incentius concrets per emigrar. A la lliga de futbol regional de la zona de Washington existeix un equip que s'anomena Intipuca Football Club, format per emigrants salvadorencs d'Intipucá, una petita localitat del departament de San Miguel de la República del Salvador. Gairebé tots els seus habitants d'entre 20 i 50 anys han emigrat a la mateixa zona, als estats de Virginia i Maryland, al costat del districte de Columbia.

2.2. Economies de l'emigració i mercat de treball

És un fet comprovat que ningú emigra a un país on no hi ha treball ben remunerat (per nivells internacionals). I si hi ha alguna emigració d'aquest tipus, no és per motius econòmics; pot ser per fugir d'una guerra. També és un fet, contradictori en aparença, que moltes persones del món pobre emigren a països on hi ha una taxa elevada (fins i tot entorn del 10 % de la PEA) de desocupats. Aquest darrer fet s'explica perquè als països rics –i a causa de l'existència de béns públics, dels quals es poden beneficiar tots els residents– els desocupats viuen millor que molts treballadors en països pobres. Als països rics, a més, els mercats de treball estan molt segmentats, de manera que els emigrants sempre trobaran treballs que els residents no volen fer, si més no amb els salaris que els ofereixen. Els emigrants, per tal d'assegurar la seva estada al país al qual han emigrat, estan disposats a entrar en aquests mercats “residuals”, i accepten els salaris i les condicions que calgui, sempre que els permetin, tenint en compte els béns públics del país, sobreviure a nivells superiors als que tenien al seu país. I, fins i tot, la simple existència –i previsió– de treballadors emigrants fomenta la segmentació a la baixa dels mercats de treball nacionals. Les ofertes salarials i de condicions de treball es van reduint progressivament fins excloure de certs mercats de treball els residents, i així queden disponibles per als immigrants.

És important estudiar d'una forma empírica si es dona, i en quina mesura, el fet que la immigració fomenti aquesta segmentació residual, o a la baixa, que comporta una exclusió dels treballadors habituals per deixar els seus llocs de treball a disposició dels immigrants. Aleshores, la immigració tindria una funció de reduir els salaris i les condicions laborals en certs segments del mercat de treball. Una hipòtesi interessant de rebutjar o acceptar.

2.2.1. Mercat de treball

Les possibilitats d'ocupació pel treball emigrat poden existir, encara que al país hi hagi un nombre elevat de desocupats, com bé coneixem a Espanya, si els nadius rebutgen certs tipus de treball, com ara recollir flors i fruita, cuidar hivernacles, repartir butà o netejar el clavegueram. Encara que les possibilitats d'ocupació per als emigrants en un context de desocupació també depenen del fet que hi hagi alguns empresaris que reservin certs processos molt intensius en mà d'obra per al treball emigrant, que sempre està pitjor pagat que el local. Hi ha la possibilitat que aquest tipus de treball no s'ofereixi als espanyols. A Europa els emigrants han trobat treball fins i tot en períodes de destrucció d'ocupació, la qual cosa mostra que sempre hi ha ocupacions reservades per a l'emigració, que són generalment molt precàries.

2.2.2. *Els fluxos migratoris*

L'organització dels fluxos migratoris, legals i il·legals, és una variable nova i important. Així com el turisme va començar a ser un fenomen de masses quan van aparèixer els *tour operators*, que recollien el turista a la seva ciutat o poble i el traslladaven a la platja d'un país llunyà sense que no s'hagués de preocupar més que de pagar el servei, l'emigració es massifica amb l'aparició d'aquests sinistres "*tour operators*", que constitueixen el que s'anomena "màfies" de l'emigració. Encara que els emigrants hagin de pagar quantitats enormes amb relació al que guanyen –si bé no tan enormes respecte al que esperen guanyar–, l'organització de l'emigració, sobretot si és il·legal, redueix substancialment els costos de l'operació, de recerca, de transport, d'espera i d'oportunitat. Almenys segons l'apreciació subjectiva de l'emigrant.

Un camperol bolivià, per exemple, que si va a un cert domicili de La Paz troba, després del pagament d'una quantitat estipulada, un sistema relativament segur d'entrar als Estats Units, estalvia molt en termes de temps, esforç, incertesa i, probablement, també de diners, que hauria de gastar en gran quantitat si tractés de buscar sol el camí cap als Estats Units. Si fos ell sol amb els seus mitjans no tindria cap seguretat de trobar-lo. Existirien incentius econòmics addicionals per a l'emigració dels més pobres, si les màfies deixen diners que s'haurien de tornar després al lloc de destinació realitzant treballs en condicions més o menys pròximes a l'esclavitud.

Naturalment, el risc de perdre la vida canvia aquesta equació. Però no la invalida, perquè aquest risc és part possible d'una solució a la seva misèria. Si decideix no prendre aquest risc, el possible emigrant es condemna a una vida miserable. No obstant això, per poder incorporar de forma racional el risc a la seva decisió d'emigrar hauria de poder donar a l'element de risc un pes realista. Hauria de saber quines probabilitats té d'arribar a les costes d'Espanya en una pastera un dia en què bufa vent de l'estret de Gibraltar. El pitjor és quan l'organització oculta el nivell de risc de l'operació, de manera que els candidats a l'emigració subestimen sistemàticament el risc i no poden fer una opció racional per falta d'informació. En aquest cas els *tour operators* (les màfies) de l'emigració no "juguen net", abusant de l'ansietat i la necessitat dels emigrants i de la seva falta d'informació. Un vegada més falla el mercat per informació asimètrica i per absència d'entorn legal⁶.

2.2.3. *Efectes de la repressió*

L'última variable que cal considerar és la repressió de l'emigració. Aquesta fa augmentar els costos de l'operació d'emigrar, i per això tendeix a reduir-la. No hi ha cap dubte que hi hauria molta més immigració il·legal si no hagués tanta vigilància a les fronteres. Però fins i tot amb vigilància, l'emigració continuarà, perquè no es poden tancar completament les fronteres de cap país, i molt menys les d'Espanya, amb tants milers de quilòmetres de costa. D'altra banda, aquest augment dels costos de l'emigració converteix el preu de l'emigració il·legal en un preu d'escassetat, que proporciona unes rendes addicionals als operadors del mercat dels il·legals i augmenta els incentius perquè els traficants es dediquin amb el seu capital, els seus coneixements i els seus contactes a aquest negoci.

La possibilitat de captar rendes, és a dir, ingressos addicionals als seus sous, sol temptar fortament fins i tot a funcionaris dels governs d'ambdós costats de la frontera, que moltes vegades estan implicats en l'emigració ilegal. En efecte, hi ha circumstàncies i ocasions en les quals l'emigració no seria possible si els funcionaris encarregats de vigilar les fronteres, tant les d'origen com les de destinació, no fessin "els ulls grossos". Aquests funcionaris dificulten amb la seva corrupció el procés d'ordenament i administració de l'emigració legal, i fan burla de la repressió de la il·legal. La legalització de l'emigració, si fos prou generosa i realista –fet que planteja altres problemes–, eliminaria aquest preu d'escassetat, i amb ell l'atractiu del negoci i l'ocasió per a la captació de rendes. En aquest terreny de l'emigració es podria emprar el mateix argument econòmic que se sol usar per justificar la legalització de les drogues.

La repressió de l'emigració il·legal té dues vessants: la que existeix al país de destinació i la que es pot donar al país d'origen. La primera sol ser més fort que la segona, perquè el govern d'un país pobre amb un gran nombre de desocupats no pot veure amb mals ulls que alguns d'aquests ciutadans que "sobren" marxin a treballar a països més rics. D'aquesta forma se suavitza el problema de l'atur i, a més a més, s'incrementen els ingressos de moneda estrangera per les remeses que els emigrants solen enviar als familiars que hi queden. Al Salvador, per exemple, l'entrada de dòlars per remeses dels salvadorencs establerts als Estats Units és major que l'entrada de divises per exportació de cafè, que és el bé d'exportació principal del país, o qualsevol altra exportació. Òbviament, els governs dels països pobres no tenen massa incentius econòmics per procedir contra la sortida d'emigrants il·legals. És més, els tenen per tolerar i fins i tot fomentar l'emigració per treure's la càrrega del damunt. Si fan algun gest de repressió és per no enemistar-se amb els veïns rics, com Mèxic amb els Estats Units o el Marroc amb Espanya, però no perquè tinguin cap interès econòmic per retenir els desocupats al seu país.

2.2.4. Algunes conclusions

L'anàlisi d'aquesta funció, que es podria comprovar de forma empírica amb un treball de documentació i amb enquestes –gens fàcil, perquè caldria enquestar també els que fracassen–, implica les conclusions generals següents:

- a) Els estímuls i incentius econòmics que provoquen els fluxos migratoris són identificables i resulten ser molt grans.
- b) Aquests estímuls tendeixen a créixer en el temps amb un moviment, que és almenys uniformement accelerat.
- c) La repressió frena en alguna mesura els fluxos migratoris, però la repressió genera uns mecanismes econòmics –a través de la captació de rendes– que tendeixen a reduir la seva eficàcia.
- d) Si es volgués reduir el volum i el ritme dels fluxos migratoris, la solució a llarg termini seria reduir la bretxa d'ingressos –i reduir així l'efecte expulsió– i fomentar el creixement econòmic, la democràcia i l'equitat als països pobres en els quals s'originen els fluxos. Així es poden "fixar" les poblacions en el seu hàbitat tradicional, que és on en principi els agrada més estar.

e) S'ha d'incorporar els emigrants antics a l'esforç per regular els fluxos migratoris, perquè ells poden contribuir d'una forma molt eficaç a l'educació dels possibles emigrants, fomentant la racionalitat de les decisions d'optar per certes formes d'emigració molt perilloses. Per exemple, els haurien d'informar sobre els riscos reals que suposen i sobre com els reben els països rics.

f) La política migratòria dels països rics hauria de ser generosa –interessada? – i realista alhora, i s'hauria de basar en l'educació i el convenciment dels ciutadans dels països receptors del fet que hem de compartir la nostra abundància. Per aquest motiu els prejudicis racials i l'anàlisi imperfecta (estreta, interessada) de situacions concretes solen ser un obstacle.

g) L'emigració és un dels grans reptes d'Europa i d'Espanya en el segle XXI, en totes les seves dimensions culturals, religioses, econòmiques i polítiques. Sobre la base de l'anàlisi que aquí s'ha presentat és lògic deduir que la composició ètnica i demogràfica d'Europa haurà canviat substancialment en uns cinquanta anys. Per què no ens preparem per a l'inevitable?

2.2.5. Emigració i desenvolupament

Considerarem finalment el tema del codesenvolupament, un neologisme que expressa la possibilitat d'iniciar i mantenir un procés a través del qual els emigrants, comptant amb el nostre suport, col·laboren en el desenvolupament del seu país d'origen.

Un país que expulsa emigrants perd capital humà. En primer lloc, l'emigració produeix empobriment del país del qual surten els emigrants. Perquè marxen els més atrevits i audaçs, els més amants del risc (que és un tret important per ser empresaris) i, sovint, els millors preparats en els seus oficis. En tot cas els diners gastats pel país emissor en la formació dels emigrants ha anat en benefici d'un país ric. L'important és veure com es recupera, observar com el capital humà i físic adquirit pels emigrants al lloc de destinació es pot aplicar al desenvolupament i al progrés social del seu país d'origen.

L'emigració pot contribuir al benefici del país d'origen gràcies a les remeses que els emigrants envien a la família que han deixat enrere. Si les remeses es destinen exclusivament a comprar productes importats, els dòlars (o euros) tornen al país d'on van venir. Milloren la sort dels qui les utilitzen en béns de consum, però no deixen rastre permanent i productiu al país. Com es pot fer que les remeses financin projectes d'inversió al país que les rep i que produeixin treball, com ara creació d'ocupació (a més dels empleats dels grans magatzems), construcció d'habitatges o projectes agrícoles i industrials per a millora de la petita i mitjana empresa, que són les que generen més llocs de treball? No és freqüent que els emigrants tornin als seus llocs d'origen, però quan ho fan duen el capital humà que han adquirit treballant i vivint en societats econòmicament més desenvolupades i socialment més progressistes. Tenen el *know how*, l'experiència empresarial, noves habilitats, formes de treballar i d'organitzar les empreses, que han adquirit allà. Amb això poden tornar als seus països els costos de la seva formació primerenca. “Comerç nostàlgic”, que consisteix en vendre productes als emigrants del país que es troben en terres llunyanes, constituir xarxes comercials i, gràcies a ells, comerç just, sense intermediaris.

Cal conscienciar la població receptora, en el nostre cas, l'espanyola i la catalana, dels problemes del subdesenvolupament. Cal ajudar amb l'acció ciutadana en grups solidaris a fer que les autoritats s'animin a augmentar la quantitat i, sobretot, la qualitat de l'“ajuda oficial al desenvolupament”, que avui per avui és tan pobre.

2.2.6. Final

L'emigració crea una nova situació, que té molts avantatges per als emigrants i els catalans que els rebem. També crea alguns problemes d'acceptació, d'adaptació i d'integració, la solució dels quals és competència de les dues parts. Planteja problemes de competència –no sempre legítima– en el mercat de treball, en la generació del qual els empresaris locals que els contracten també tenen una responsabilitat. Des d'una perspectiva humana i cristiana –la meva– cal resoldre aquests problemes entre éssers humans iguals en obligacions i drets. I siguem pragmàtics: atès que és un fenomen que ve a salvar-nos d'una catàstrofe demogràfica segura, que arruïnaria tot el benestar que hem construït en els darrers cinquanta anys, benvinguda sigui.

3. COMERÇ INTERNACIONAL I POBRESA

Per a qualsevol país petit i en vies de desenvolupament el comerç internacional és millor que l'absència de comerç, és a dir, l'autarquia o autoabastament. El comerç internacional és, en principi, una influència positiva sobre el desenvolupament dels pobles, que hauria de contribuir eficaçment al seu desenvolupament i a eliminar la pobresa del seu medi.

3.1. Estat de la qüestió

Només en cas que es doni el nom de comerç internacional a una espoliació, o explotació per la força, conseqüència de la conquesta o d'altres formes de sotmetiment polític d'aquests països, el resultat net d'aquesta operació serà clarament negatiu. Fins i tot sense dominació política formal, el comerç es pot organitzar tan malament que el resultat net sigui una cessió neta de recursos, i per tant de valor, un comerç que empobreixi. Alguns diran que tot el comerç entre països en vies de desenvolupament i països rics és d'aquesta naturalesa, que l'intercanvi és per definició desigual i que l'efecte net és empobrir el país subdesenvolupat que comerciï amb un país més ric i poderós. Que això sigui cert en casos concrets no és un fet que es pugui afirmar sense demostrar res en particular. Perquè no es coneixen casos de països en vies de desenvolupament que hagin prosperat reduint el seu comerç amb els països rics. Ni l'URSS durant els seus temps més autàrquics va deixar d'exportar i importar. El mateix plantejament d'un desenvolupament sense comerç internacional és una mica desorbitat. Però és un fet que en molts països el comerç ha estat i és compatible amb l'estancament econòmic i l'augment de la pobresa, de manera que la qüestió sorgeix immediatament: No serà que el comerç internacional genera pobresa?

Podem considerar el cas del cafè a l'Amèrica central. Ens diuen els camperols centreamericans que el comerç internacional els està arruïnant. El que els fa mal en realitat és la manca de comerç i la caiguda dels preus, deguda a un comerç molt actiu de nous participants, com Vietnam. El comerç és dolent quan decau, quan cauen els preus. No se m'acut una situació en què un país petit pogués millorar tancant-se al comerç internacional. Però cal veure per què no se'n beneficia, o no se'n beneficia més, i per quin motiu no serveix per desterrar la pobresa d'un país.

3.2. Els avantatges del comerç internacional

El comerç internacional té en teoria dos efectes principals sobre el benestar de les nacions. Gràcies a les importacions una nació pot adquirir matèries primeres, béns i serveis que no té o que no pot produir a un cost raonable⁷. Per mitjà de les exportacions pot produir per a un mercat més ampli que el mercat nacional i, d'aquesta manera, beneficiar-se d'una major divisió del treball⁸, d'una major diversificació de la producció i d'un augment de la productivitat del treball, que és la font i la base de tota riquesa. El primer efecte amplia l'oferta de béns i serveis de què pot disposar un país, el segon augmenta la productivitat del treball local. Aquestes són les dues forces que han fet del comerç internacional, a través de la història, un instrument del progrés de les nacions. En principi, el comerç internacional, tant al nord com al sud, hauria de beneficiar les nacions que el practiquen. I així ha estat sovint. El desenvolupament d'alguns països que

han sortit de la postració econòmica es deu, en gran mesura, a una intensificació del seu comerç internacional. Els anomenats “tigres asiàtics” són exemples que ens vénen a la memòria. Com la reconstrucció d'Alemanya i Japó a partir de 1946, després de la destrucció que va provocar una guerra terrible, que va causar en gran part el seu comerç amb altres nacions. No obstant això, en molts països del sud, l'esment del comerç internacional, de fomentar-lo, liberalitzar-lo, organitzar-lo per mitjà de tractats⁹, produeix les mateixes reaccions que si s'evoqués una maledicció. Les gents del sud, sobretot les més pobres, han tingut males experiències amb les formes històriques concretes d'organitzar i dur a terme el comerç internacional dels seus països.

3.3. El comerç colonial

Els indígenes que van intercanviar amb els mariners i soldats de Cristòfor Colom joies d'argent i d'or per trossos de vidre i quincalles estaven, sense saber-ho, fent comerç internacional: exportaven el que tenien a canvi del que no tenien. Però aquest comerç era sense cap mena de dubte un intercanvi desigual, perquè els valors que es canviaven eren objectivament molt diferents, almenys en els mercats dels “exportadors” espanyols. Més propers a nosaltres, els enviats del rei Leopold II de Bèlgica “compraven” el vori de les tribus del Congo amb unes barretes de coure que els belgues havien introduït com a mitjà d'intercanvi amb els natius. Aquestes són formes extremes del comerç colonial. Hi havia formes més civilitzades i humanes de fer-ho, però totes elles, fins i tot les que han produït riquesa a les colònies, estaven afectades per una asimetria total en el poder negociador de les parts. Els termes d'intercanvi els imposava la potència colonial segons les seves conveniències i la humanitat que els quedés. Els pobles natius van ser conscients ben aviat que donaven molt per poc, que els productes que exportaven eren pagats amb importacions de menor valor, sense que poguessin fer res per canviar l'equació d'intercanvi. El comerç internacional els semblava una forma d'explotació o d'espoli. Haguessin preferit rebre més a canvi d'allò que donaven, no deixar de comerciar, perquè d'aquesta forma haurien rebut encara menys. Molts dels seus recursos haguessin quedat ociosos i no haguessin servit per a res.

3.4. El comerç de matèries primeres

Un vegada acabat el règim colonial, molts països del sud van quedar andarrerits en la producció i exportació de matèries primeres (minerals, petroli, fruites tropicals, productes vegetals, etcètera), amb les quals obtenien els productes industrials. Aquesta situació segueix avui en dia sent una realitat per a molts països. Encara que ja era un comerç entre països sobirans, la asimetria del poder negociador ha sobreviscut a la dominació colonial. Els venedors del sud, amb l'excepció relativa de la OPEP¹⁰, tenen menys poder per fixar els preus de les primeres matèries que els compradors del nord. I no cal parlar dels productors individuals dels països del sud, que al seu torn han de vendre els productes d'exportació a intermediaris i processadors nacionals, que s'enduen una part substancial dels guanys. Si preguntem als cafetalers de l'Amèrica central sobre el comerç internacional, ens diran que ha arruïnat les seves vides¹¹.

3.5. La asimetria a l'obertura dels mercats

Gairebé tots els països del sud han diversificat la seva estructura productiva, en un intent per superar el desavantatge que suposava per al seu comerç internacional el deteriorament a llarg termini dels termes d'intercanvi dels productes primaris respecte a les manufactures. En conseqüència, a banda de diversificar els seus conreus (soja, cotó, arròs, espècies, flors, etc.), han desenvolupat indústries bàsiques que produeixen tèxtils i vestimenta, calçat, aparells elèctrics, mobles, joguines, plàstics, etc. Ara bé, quan aquests països intenten vendre els seus nous productes, tant naturals com manufacturats, en els grans mercats dels Estats Units, Europa i el Japó, es troben tot tipus de barreres i condicions al comerç. Mentre als països del sud se'ls ha demanat – se'ls ha imposat– la liberalització completa del seu comerç, amb l'argument que això contribuiria al seu desenvolupament, els mercats grans no s'han liberalitzat tant i encara resulten en bona part impenetrables. D'aquesta forma, el model de creixement impulsat per les exportacions (*export-led*) no funciona i els països exporten menys productes primaris que abans, sense poder exportar més manufactures. Totes les al·lusions al “comerç lliure” els sona a retòrica falsa i a pura hipocresia. Permetin-me citar un testimoni autoritzat:

“La comunitat internacional pot ajudar l'Argentina obrint les seves portes a les mercaderies d'aquest país, prenent-se la retòrica del lliure comerç seriosament i reconeixent que el comerç pot ser un instrument important no només per al creixement a llarg termini, sinó també per a la recuperació econòmica. Les exportacions contribuiran a reactivar l'economia argentina, mentre que els consumidors d'Europa i els Estats Units es beneficiaran d'uns productes de bona qualitat a preus baixos. Aquesta és una forma d'aconseguir que la globalització funcioni en benefici dels necessitats.”¹²

3.6. El repartiment dels guanys del comerç

També cal esmentar que la desconfiança dels ciutadans del sud vers el comerç internacional es deu, en gran part, a la manera com els innegables guanys que proporciona –fins i tot el comerç desigual– es reparteixen entre els ciutadans i no a com aquest es duu a terme. La concentració de la riquesa i dels ingressos, que és normal als països del sud, també afecta el repartiment dels guanys del comerç internacional. La majoria de la població no experimenta els avantatges de les èpoques d'expansió del comerç internacional, només experimenta reduccions de salaris quan el comerç minva. Però això no és en realitat un problema del comerç, sinó de l'estructura social del país. Perquè, en una societat dual, fins i tot si el comerç exterior fos equitatiu internacionalment, se'n repartirien els guanys d'una forma injusta.

3.7. Condicions per a un comerç mútuament beneficiós

Perquè el comerç sigui beneficiós per a les dues parts s'ha de realitzar sota unes determinades circumstàncies: justícia, equitat, simetria, paritat en la negociació, solidaritat, etc. Si aquestes condicions no es donen, caurà en l'intercanvi desigual, en qualsevol de les seves formes, del qual és molt difícil dir que sigui un “joc de suma positiva”; és a dir, una operació en la qual les dues parts hi guanyen. D'aquest fet en

discutirem en aquest capítol. L'obertura total dels mercats dels països rics és una de les condicions per aconseguir que el comerç internacional sigui realment beneficiós per als països del sud, com ho és per als del nord.

Aquesta obertura, no obstant això, no deixa de tenir problemes. En l'organització actual del comerç hi ha interessos que es veurien afectats de forma immediata per una major obertura dels nostres mercats, agrícoles i manufacturers. La liberalització afecta els qui produeixen sota un règim de protecció, sigui per mitjà de preus sostinguts, de subsidis, d'aranzels o de quotes. L'obertura dels mercats, tot i ser un acte de justícia, implica decisions polítiques que afecten milions de ciutadans dels països rics. Els països del sud també han de comprendre que no resulta fàcil per als governants afectar aquests interessos d'una manera massiva i ràpida. Els conflictes redistributius sempre són dolents per a tots els governs. Pensaran que això s'hauria d'haver pensat quan els van obligar a liberalitzar els mercats del sud. No es discuteix la qüestió de justícia, sinó la seqüència i el ritme d'una liberalització necessària, i la pedagogia que es requereix als països rics per aconseguir que les mesures liberalitzadores siguin viables políticament. Cal tenir-ho en compte.

En aquesta reflexió **volem** veure en la mesura que sigui possible tots aquests punts. Pretenem preparar el terreny per arribar aviat a una major obertura dels mercats de la UE –i de la resta de països rics–, alhora que es tenen en compte les compensacions que són necessàries, per minimitzar els danys al nord i maximitzar els beneficis al sud. Només la solidaritat pot fer el miracle que el comerç internacional sigui realment un instrument de progrés econòmic i humà per a tots els països del món.

4. ECOLOGIA, CAPITALISME I ÈTICA

Els aspectes ecològics que tractarem en aquesta col·laboració són el resultat d'accions d'éssers humans individuals o de grups organitzats en estructures formals (empreses, unitats polítiques o administratives) o no organitzats formalment (els individus d'una determinada classe social). Aquests actes humans ens interessen particularment perquè danyen –o poden danyar– el medi ambient i l'ecosistema o, al contrari, perquè tendeixen a conservar-lo i respectar-lo. Les estructures que beneficien o perjudiquen el medi ambient són, fins i tot en la seva forma institucionalitzada, el reflex i el resultat d'actes humans que es defineixen, en un sentit o en un altre, respecte al medi ambient. Normalment són mesures administratives o decisions empresarials. L'estudi de les motivacions, incentius, costos i conseqüències d'aquestes accions humanes respecte al medi ambient hauria d'interessar molt als qui es preocupen per la preservació i la millora del medi ambient (o l'ecosistema, termes que aquí utilitzem indistintament).

4.1. El càlcul econòmic

Danyar o preservar el medi ambient és una qüestió bàsicament econòmica. Ningú no danya el medi ambient per gust, excepte alguns piròmans, com diuen que va fer Neró, que va incendiar Roma per gaudir de l'espectacle, i els nerons moderns, que cremen els nostres boscos. Es perjudica el medi ambient per guanyar diners, i, més en general, perquè l'acció de qui el danya resulta per a ell més còmoda, fàcil, barata i econòmica que l'alternativa, que implica respectar-lo. No només és el cas de la fàbrica de pells que aboca al riu els líquids residuals dels tints en comptes de transportar-los i disposar-ne d'una altra manera més cara. És el cas de qui economitza moviments i esforços llençant a terra l'embolcall del caramel, que podria haver llençat en una paperera, o de qui no vol reciclar les escombraries de casa seva per la molèstia que suposa el procés. Almenys a curt termini, l'acció antiecològica sol resultar més fàcil, pràctica i barata que la seva contrària. Això cal tenir-ho en compte per analitzar els problemes ecològics i dissenyar estratègies conservacionistes.

En general, els danys ecològics provenen de consideracions econòmiques, en el seu sentit ampli. Acostumen a ser el resultat d'una comparació explícita o implícita entre costos subjectius, individuals i actuals, amb beneficis subjectius, individuals i immediats. L'acció respon a l'esforç, **explícit o sovint explícit**, de saldar favorablement cost i benefici. De la mateixa manera, encara que conservar el medi ambient també pot sortir d'un amor romàntic a la natura –que no té res a veure amb l'economia– els esforços més seriosos per conservar de l'ecosistema es basen en el càlcul econòmic dels seus avantatges, fet que equival al càlcul dels costos d'oportunitat (el valor de l'alternativa perduda) dels danys. La perspectiva de la conservació, com el seu nom suggereix, és comunitària i de llarg termini, en comptes de ser individualista i immediata. Més aviat mira allò que fan els éssers humans en el seu conjunt en terminis llargs de temps. I finalment considera un conflicte permanent entre l'individu i la societat.

4.2. La fal·làcia de la composició

Una acció aquí i ara d'un individu, com llençar un paper a terra, per exemple, és un dany petit a l'ecosistema. És tan petit que no val la pena l'esforç d'anar a cercar una paperera. Però si cada persona que va pel carrer repetís aquest gest amb la mateixa lògica de l'individu aïllat (“és un dany molt petit”), immediatament en resultaria un desastre: carrers plens de papers, bruts i insans. És el que s'anomena en lògica la “fal·làcia de composició”, que es pot enunciar senzillament així: el que és bo per a un individu d'una col·lectivitat en un moment determinat, pot no ser-ho per a tota la col·lectivitat al mateix temps. L'exemple clàssic és el d'una fugida dels espectadors del cinema cap a la sortida en cas d'incendi. El que és bo per a un espectador individual –sortir corrent amb totes les forces cap a la sortida–, no ho és si tots els espectadors al mateix temps, sense ordre ni concert, es precipiten cap a les portes. Potser molts no aconseguixin sortir i morin cremats o aixafats pels altres. Aquest tipus de coses succeeixen sovint, per desgràcia.

L'aplicació de la “fal·làcia de composició” a la qüestió ecològica és clara i evident. Que una família d'Haití (per prendre un cas on la desforestació adquireix proporcions catastròfiques) utilitzi arbustos i branques d'arbres com a mitjà de combustió principal no danya els boscos, ni perjudica ningú, alhora que beneficia una família molt pobre, que no pot comprar un altre combustible. Però si totes les famílies pobres d'Haití –que representen fàcilment el 90 % de les famílies–, procedeixen amb la mateixa lògica que aquella família individual, i mantenen aquest comportament durant molt de temps, com és obvi que el mantindran si els resulta beneficiós, el dany ecològic és gran i el benefici individual acaba sent insostenible. El viatger ho pot observar en enlairar-se amb avió des de Port-au-Prince, mentre sobrevola els tossals pelats de vegetació que envolten la capital. Com es pot combinar el bé individual de cada família pobre amb el bé comú és un dels problemes bàsics de la gestió de l'ecosistema d'Haití i de tot el món.

En resum, que en qüestions ecològiques i de conservació del medi ambient s'ha de tenir sempre en compte aquest principi: el que és bo per a un membre d'una col·lectivitat, i per a cada membre considerat individualment, pot no ser bo simultàniament per a tot el conjunt. Un dany “innocent”, repetit milers i milions de vegades, es converteix en un dany catastròfic. La perspectiva en la relació dels éssers humans amb el medi ambient ha de ser la d'un col·lectiu d'éssers humans que es relaciona amb una parcel·la determinada de l'ecosistema. De manera que, quan una persona, una empresa o una organització decideix fer un dany “innocent”, “aïllat”, “insignificant” al medi ambient, hauria de pensar que si tots els membres de la col·lectivitat fan el mateix el dany no serà en absolut innocent. Però per a això els éssers humans han d'aprendre a considerar-se com a elements d'un tot amb capacitat per actuar col·lectivament.

4.3. Externalitzar costos

L'abocament de deixalles i matèries contaminants a rius, mars i altres propietats públiques és una manera d'“externalitzar” costos d'una empresa, és a dir, de treure-se'ls de sobre i carregar-los a la societat, que és la beneficiària, i en cert sentit la propietària, de l'ecosistema. La disposició d'abocaments de les indústries (entre els quals comptem els fums i els gasos resultants de diversos processos de combustió) és una de les causes més importants de la contaminació de rius, aigües litorals i boscos, així com de l'aire que respirem i del medi ambient en general. La societat ha de respondre a aquestes

transferències indesitjables de costos amb mesures defensives, que obliguin les empreses o els grups que danyen el medi ambient a “internalitzar” els costos. És a dir, que si opten per tecnologies productives que puguin perjudicar la naturalesa, també els hi suposi algun cost. Però com es pot obligar les empreses a internalitzar els costos? Es pot fer “**ex post**” quan se sanciona l'empresa amb una multa equivalent o bé als diners que s'estalvia en danyar el medi ambient, o bé al valor present descomptat (estimat) del dany causat. També es pot fer “**ex abans**”, com quan s'obliga l'empresa a prendre mesures per protegir el medi ambient a canvi de l'autorització administrativa per començar a funcionar, fet que representa un cost major que operar tecnologies danyoses (que suposem més barates).

La internalització “**ex abans**” és molt millor que l’“**ex post**”, perquè evita el dany al medi ambient, mentre que la segona no evita el dany, encara que es faci pagar una sanció. Les dues, no obstant això, generen recursos per a la conservació. En el primer cas, si s'empren les multes recaptades a les empreses antiecològiques de forma directa (i només) en mesures de conservació. En el segon cas, són les mateixes empreses les que apliquen els seus propis recursos a la protecció del medi ambient. Podem deduir que la internalització dels costos que hem analitzat és una forma de conservació del medi ambient, gràcies a estímuls econòmics que ofereixen incentius i desincentius per a certes accions. En un sistema d'empresa privada és fonamental desenvolupar el sistema d'incentius i desincentius per conservar el medi ambient.

4.4. La intervenció de la societat

Aquesta internalització dels costos de la conservació mediambiental només es portarà a terme si l'externalització dels costos no és acceptada i desitjada com a tal per la societat. Perquè ens podem plantejar el cas contrari, que s'ha donat en molts indrets: que un govern accepti l'externalització dels costos mediambientals que produeixen certes empreses i processos, és a dir el seu trasllat a la societat, a canvi dels beneficis que l'empresa, o un altre agent hostil al medi ambient pot aportar a aquesta societat particular. Per exemple, una indústria summament contaminant s'estableix en un país subdesenvolupat, el qual, a canvi dels llocs de treball que crea la indústria i la tecnologia que transfereix, a més del prestigi de tenir al seu territori aquesta indústria, està disposat a suportar la contaminació de l'aire, dels boscos o dels rius i del mar. La contaminació que la indústria provoca és el cost d'oportunitat dels avantatges que s'atorguen.

L'exemple planteja el problema polític real de per què una societat, representada pel seu govern legítim, intercanviarà la contaminació del medi pel desenvolupament industrial. En aquestes situacions, se sol preferir la part al tot, en la mesura que es busca un benefici local, limitat a una zona geogràfica o a un sector productiu, a canvi d'un dany més general, estès i, per tant, menys visible i políticament més tolerable. També se sacrifica el futur a canvi del present, perquè els danys futurs, causats durant cinquanta anys, per exemple, descomptats al present tindrien un valor, fins i tot monetari, molt major que els avantatges que es poden aconseguir en cinc o deu anys d'explotació industrial contaminant. Les connotacions ètiques d'aquest comportament són fàcils de deduir.

Els vehicles que es mouen per la combustió de gasolina i gasoil també transfereixen a la societat, la propietària o gestora del medi ambient, els costos de l'ús de la moderna tecnologia de l'automoció. Els usuaris d'automòbils, camions i trens externalitzen a la societat els costos de la combustió. D'això no se sol parlar gaire. La societat ho accepta, perquè els avantatges que s'obtenen, a curt i mig termini, del transport són molt elevats encara en comparació amb els danys previsibles. Però potser deixaran de ser-ho, o bé perquè entri el funcionament la “fal·làcia de la composició”, o bé perquè els costos creixin exponencialment mentre els beneficis creixin només linealment. En efecte, pot arribar un moment en què hagi crescut tant el nombre de vehicles –pensem per exemple en un complet desenvolupament de l'automoció a la Xina– en què les emissions de CO₂ a l'atmosfera augmentin tant que l'aire es faci irrespirable, amb l'aparició i l'extensió de noves formes d'al·lèrgies i de malalties respiratòries; que l'efecte hivernacle es manifesti amb formes noves i més virulentes (i convincentes); que els corrents marins canviïn i modifiquin els climes, a més d'arrossegar amb ells els bancs de peixos a llocs remots...

4.5. L'economia de la conservació

Els qui de fet respecten i protegeixen el medi ambient també actuen “econòmicament”, perquè opten pel major valor de l'enteritat i sanitat del medi ambient. Els elements naturals que formen el medi ambient –terra, aigua, aire– en totes les seves varietats i formes es poden considerar com “actius” que constitueixen la riquesa bàsica de la societat. Són veritables actius perquè són l'arrel i l'origen de valors econòmics de canvi, com poden ser els fruits de la terra, els peixos, els ocells o la flora amb totes les seves propietats medicinals, sense oblidar la salut dels ciutadans (l'atenció de la qual costa molts diners a la societat).

Els conservacionistes –o conservadors de l'ecosistema– estimen el valor d'aquests actius, i, per tant, les accions que tendeixen a conservar-les es prefereixen a altres opcions “més barates” que els poden destruir. Això mostra que els conservadors estan disposats a pagar un “cost d'oportunitat” més alt (definit com el valor de l'oportunitat perduda) per la conservació. Així doncs, els conservacionistes també actuen amb criteris econòmics, com els contaminants. La lògica de la conservació és una lògica estrictament econòmica, i hauria de presentar-se com a tal. De vegades sembla que els conservacionistes són uns somiadors o uns il·lusos, quan en realitat els avala i els sosté una raó econòmica sòlida: la preservació d'uns actius de capital valuosos, amb un valor immens d'ús en especial, encara que no sempre amb un gran valor de canvi.

La diferència entre els uns i els altres és que el contaminant considera els elements del medi ambient com béns fungibles, l'única funció dels quals en el sistema econòmic general és la de ser “inputs” de les activitats productives ordinàries, mentre que el conservador els considera com actius o béns de capital que han de ser protegits, augmentats i substituïts quan es gasten. Això s'entén molt bé quan es comparen els usos que diversos països fan dels boscos. Per a uns estats, els boscos són matèria primera per a una infinitat d'indústries i també poden ser combustible. S'hi prima la concepció de béns fungibles. Els responsables dels recursos no es preocuparan de la reforestació, mentre hi hagi prou reserves. Amb aquesta política la veritat és que, passat un temps, els arbres s'acabaran. Societats amb horitzons temporals curts (les societats pobres) solen arribar a aquests extrems. Per als altres països, els boscos són un patrimoni, una riquesa que desenvolupa una sèrie de funcions (en forma de fluxos periòdics), una de les quals

és proveir un flux d'*inputs* a diverses indústries, encara que no és l'única, ni tan sols la principal en termes de valors d'ús, però sí la més rendible en valors de canvi. El desgast de l'estoc de riquesa bàsic, que proporciona l'ecosistema, ha de ser compensat amb la reforestació regular i sistemàtica, que prima mantenir i augmentar la riquesa dels boscos. És una qüestió de perspectives i preferències sobre les funcions que els elements del medi ambient han de jugar en el sistema productiu total de la societat.

4.6. Les diferents perspectives temporals

Les diferències de comportament econòmic entre els conservacionistes i els contaminants es basen en les diferents valoracions econòmiques del present i del futur, així com en la ponderació que es dóna al benefici parcial, és a dir, el que afecta una part d'un sistema, o la que es dóna al benefici del sistema sencer. Aquestes valoracions no són pures reflexions filosòfiques, sinó que estan condicionades per interessos concrets i per la manera de funcionar de les institucions.

Les empreses treballen per necessitat en horitzons més aviat curts. Si cotitzen en la borsa de valors, com totes les grans empreses, han de rendir comptes a l'assemblea general d'accionistes, que són els propietaris de l'empresa, un cop l'any (en altres països han d'informar dels resultats cada sis mesos). Aquesta obligació de rendir comptes cada any fixa el termini màxim per al qual es prenen moltes decisions empresarials. Un altre factor que determina els horitzons empresarials és la vida econòmica dels béns de capital, la qual no s'estima normalment en més de cinc anys. Transcorreguts aquests cinc anys cal renovar-los o substituir-los per altres de millors.

En qualsevol cas, l'horitzó temporal en què es mouen els directors d'empreses per prendre les seves decisions ben poques vegades passa dels cinc anys, i normalment és d'un any. Això és fatal per al medi ambient, perquè danys que només apareixen a la llarga, com ara la degradació d'una terra, d'una mina o d'un bosc, o la qualitat de l'atmosfera, no entren en la consideració dels costos de l'operació. A curt termini molts dels danys que les empreses causen al medi ambient ni es comptabilitzen ni es reporten. La societat els encaixa sense saber que s'han produït. Fins que, desgraciadament, és massa tard.

La conservació preveu horitzons temporals llargs. Encara que un abocament puntual a un riu pot tenir conseqüències letals immediates per als peixos que hi viuen i per a les persones que utilitzin el riu aigües avall, molts dels danys als rius i els mars, per exemple, es deuen a l'acumulació constant d'abocaments. A la fauna marina no se la destrueix d'avui per demà, sinó que se la destrueix per l'acumulació incontenible d'abocaments i agressions de tota mena als fons marins; la sobreexplotació dels bancs, que acaba amb determinades espècies, no és qüestió de dies, sinó de molts anys d'explotació.

Per conservar cal tenir un horitzó de llarg termini, perquè molts dels danys són lents en aparèixer, encara que una vegada s'han produït són irreparables. Des de la perspectiva estrictament individual –i egoista– d'un sol operador o agent, en un horitzó temporal curt, una acció que només danyi el medi ambient a la llarga i per acumulació d'agressions individuals sempre semblarà molt petita respecte al cost d'una acció alternativa (com transportar els abocaments a llocs apropiats) que tingui en compte la

conservació del medi. L'anàlisi cost-benefici subjectiu i individualista donarà un cost petit contra un benefici més gran. Per tant, l'acció es durà a terme. Ara no tenim en compte la possibilitat de la "fal·làcia de la composició", perquè parlem de successos que tenen lloc al llarg d'un període de temps. El problema és el de l'acumulació dels efectes d'accions individuals sostingudes al llarg del temps. Es produiria, encara que només una persona llancés materials contaminants a un riu durant molts anys. Òbviament, si es tracta d'un dany massiu al medi ambient, l'acumulació serà proporcionalment major.

4.7. Solidaritat i dany sistèmic

És fàcil de veure que l'acumulació a través del temps de decisions semblants, que semblen racionals individualment, porta a fer un dany enorme a l'ecosistema. Si un únic ciutadà llença un paper a la vorera, la ciutat no s'embruta; però si en llença deu al dia durant un any (i ningú no els recull), la ciutat, o almenys el seu carrer, aviat semblarà un abocador. La manera d'evitar aquest "dany sistèmic" és que cada agent, empresa o grup responsable consideri que les seves accions no són independents les unes de les altres. Si ahir algú va abocar una deixalla contaminant al riu, pensant que era poca cosa, i en llença una altra avui, ja és un fet més greu, i demà serà encara més gran..., i així, per acumulació temporal d'accions petites i "innocents", s'arriba a danys grans. Cal pensar, a més, que hom no és l'únic que tracta de beneficiar-se d'aquesta acció, que individualment pot ser innocent, però que hi ha milers o milions d'agents, la lògica individual dels quals els pot portar a fer coses semblants, que acaben sent funestes per al conjunt.

La lògica de la conservació del medi ambient dóna més ponderació als beneficis per a tot el sistema que als beneficis que afecten una de les parts. I té en compte els drets de tots els ciutadans del món a la vida i a les condicions essencials per mantenir-la. Almenys en una mesura raonablement mínima, tots els éssers humans tenen el dret a beneficiar-se d'un medi ambient ric, sa i durador. Ningú no té més dret que els altres sobre els beneficis de la naturalesa. No és just ni admissible que els rics puguin respirar millor aire que els pobres perquè els primers viuen en zones sanes i en contacte amb la natura i els pobres habiten barris miserables, ecològicament degradats, que són un focus de malalties infeccioses i, en definitiva, de mort. Això ens porta a considerar que els danys que es causen al medi ambient no estan repartits equitativament. Els pobres sempre s'enduen la pitjor part de la decadència ecològica de les ciutats i dels camps. A major degeneració ecològica, major misèria per als més pobres.

És una qüestió de solidaritat entre tots els membres de la raça humana i entre les generacions successives.

4.8. Conclusions

Les decisions que afecten el medi ambient tenen unes implicacions ètiques clares. Afecten els actius naturals de la societat, actius dels quals es beneficien o es poden beneficiar els éssers humans que viuen a la Terra. Gràcies a ells poden respirar i viure amb salut, gràcies a ells obtenen l'aliment i les matèries primeres per desenvolupar les seves capacitats, gràcies a ells reben satisfaccions a tots nivells. Els atemptats contra

aquests actius naturals, els danys, la disminució que pateixen, són atemptats i danys contra els éssers humans. Tan senzill com això. I de la mateixa manera que no és ètic danyar les possibilitats de vida dels éssers humans, tampoc no és ètic danyar la natura que les proveeix generosament.

En la comparació de costos entre danyar i conservar el medi ambient en casos concrets cal considerar diverses dimensions: la dimensió objectiva-subjectiva, la individual-col·lectiva, la del curt-llarg termini, la intergeneracional (és a dir, l'equilibri entre les generacions presents i les futures) i la d'equitat en el repartiment dels danys a l'ecosistema i de les càrregues per conservar-lo. La consideració de totes aquestes dimensions i les opcions que ens obliguen a fer tenen grans implicacions filosòfiques i ètiques. És fàcil veure que una consideració objectiva, col·lectiva i de llarg termini, que té en compte les generacions futures i el repartiment equitatiu dels danys que causa la pol·lució, és més solidària i, per tant, més ètica, que la seva contrària: l'ús subjectiu, individual i a curt termini dels mitjans naturals, que premia les generacions actuals i els més rics. Són conductes que duen a l'exaltació de l'egoisme i, en definitiva, al perjudici de la col·lectivitat. Fets que són, tots ells, menyspreables i rebutjables des d'una perspectiva cristiana, humanista o "il·lustrada".

5. GLOBALITZACIÓ I MEDI AMBIENT

Entenc “globalització” com el resultat, encara parcial i no predeterminat, d'un procés que tendeix a unificar els mercats nacionals de béns i serveis (i per "serveis" s'entenen moltes activitats) en grans mercats mundials, alhora que s'introdueix la lògica del mercat (privatització) en més esferes i camps d'acció de la vida social de la humanitat. El procés de globalització és impulsat per tres grans forces: la integració econòmica de les empreses i els mercats, les innovacions tecnològiques i una revolució política conservadora¹³.

Aquest procés ha generat molts canvis en el món dels negocis, però també en el camp de la cultura i en la manera com els homes i les societats humanes es relacionen entre ells. Amb tants canvis com s'han succeït, podem suposar que el procés també incideix en el medi ambient, en la seva realitat física i en la percepció humana del valor i la importància que té per a la vida de les persones. Per tant, no és desgavellada ni inoportuna una reflexió sobre la relació de la globalització amb el medi ambient.

5.1. Coses bones i coses dolentes

En general, el procés de globalització ha produït efectes positius i negatius. Que el balanç de la globalització sigui negatiu o positiu depèn de la posició de cadascú en el procés, i de com li hagi anat a ell. Així doncs, tenim que mentre alguns la lloen sense embuts, altres la condemnen com un invent diabòlic, gairebé. La veritat és que la millor manera de parlar sensatament dels efectes de la globalització és analitzant per separat les coses bones i les dolentes que ha produït i que produeix. Això és el que tractarem de fer, en la mesura que ens sigui possible.

- El creixement accelerat té coses bones en ell mateix, però dolentes per al medi ambient.
- La competència fa augmentar l'eficiència de les empreses, però fa que respectin menys les restriccions mediambientals.
- La pobresa creixent és dolenta per als afectats, i també per al medi ambient.
- El fet de tenir més informació i coneixement de les condicions de vida dels altres encoratja una major consciència sobre la necessitat de preservar l'entorn.
- La consciència d'una interdependència més forta també porta a prendre més consciència que certs problemes només es poden resoldre col·lectivament.

5.2. Creixement accelerat i conseqüències

La globalització ha portat a un creixement accelerat en algunes nacions grans del món, la qual cosa en suposa un progrés. No obstant això, un creixement ràpid de l'activitat econòmica en el món també suposa una acceleració en l'ús dels recursos no renovables i, encara que només sigui per això, té un impacte notable sobre l'ecosistema i

l'habitabilitat del planeta. El conjunt de les economies dels països rics ha crescut a una taxa mitjana anual del 3,3 % en els 35 anys que van des de 1965 a 1999, ambdós inclosos¹⁴. Però països més pobres han crescut el mateix o fins i tot més.

La Xina, per exemple, està creixent una mitjana anual del 8,1 % entre 1965 i 1999. A una taxa entre el 7 i 8 % anual, en uns nou anys el seu producte nacional s'haurà doblat. I en 17 anys s'haurà doblat el PNB de l'Índia, amb una població de 1.000 milions de persones, que va créixer durant el mateix període a una mitjana anual del 4,6 %. El creixement d'Indonèsia va ser del 6,1 % en el mateix període. I així podem citar molts més casos¹⁵.

El creixement de l'economia mundial el 2000 va ser del 4,5 %. A aquest ritme, en 17 anys i mig s'haurà duplicat. Per la seva banda, el comerç internacional va créixer un 12 % anual el 2000¹⁶. Les taxes bones en anys normals han estat del 4 o el 5 %. Aquest any va ser el doble del normal. El comerç és un indicador aproximat de l'ús de matèries primeres, tretes de la terra i del mar, dels productes agrícoles, dels boscos, dels rius i dels llacs.

Encara que soni a discurs farisaic lamentar-se pel creixement “excessiu” de països que en un altre temps no gaire llunyà van ser pobres de solemnitat, amb poblacions que morien de fam, la veritat és que hem de plantejar-nos les conseqüències per a l'ecosistema d'un creixement tan ràpid i estès. És dubtós que la terra pugui suportar una situació en la qual la meitat de la població mundial –3.000 milions de persones– tinguin un nivell de consum com el que tenen ara els 900 milions de ciutadans rics del món. No cal dir res si els 6.000 milions arribessin a consumir com aquests. Ens podem imaginar el que farien a l'ecosistema les emissions de gasos de la combustió de 3.000 milions de cotxes més sobre la superfície terrestre?

Òbviament, la conclusió no pot ser que s'ha de mantenir la majoria de la població mundial amb un consum baix perquè la part rica pugui continuar consumint al màxim. La conclusió és que tots, rics i pobres en la mateixa mesura, han de plantejar-se nous patrons de consum que siguin compatibles amb la conservació de l'aire, de les aigües, dels combustibles, de les matèries primeres, dels boscos... Això és ara una utopia, però és segur que arribarà un temps en què la humanitat, quan sigui evident que s'acosta a una catàstrofe ecològica, haurà de plantejar-se seriosament la qüestió dels patrons de consum i del tot el que això implica per a la producció de béns i serveis i l'organització de l'economia.

Els optimistes –i cal optimisme per no esglaiar-se en aquesta qüestió!– diran que la tecnologia sempre ve a ajudar l'ecologia i que ja es trobarà la manera de créixer tots més sense que pateixin l'atmosfera, les aigües, els boscos ni l'equilibri ecològic. S'adoptaran cotxes elèctrics, s'usarà més energia nuclear neta i es trobarà la forma de netejar els seus residus, se substituiran els gasos que danyen la capa d'ozó i els residus industrials... La qüestió de la pressió dels éssers humans sobre els recursos naturals –fusta, pesca, minerals– no té una resposta fàcil.

D'aquesta manera, la globalització, en contribuir eficaçment al creixement de molts països, està contribuint a augmentar la pressió dels éssers humans sobre els recursos naturals, tant els no renovables com els renovables, i els danys a l'ecosistema i l'escalfament global.

5.3. La necessitat de competir

Un dels efectes evidents de la globalització és l'augment de la competència entre empreses. La mobilitat de les multinacionals, la seva recerca incessant d'emplaçaments que els concedeixin avantatges sobre els seus competidors, és un factor que pot afectar el medi ambient a través del seu intent d'evitar les regulacions per defensar-lo. La necessitat de competir a curt termini és un al·licient per “retallar cantonades” i no respectar, entre d'altres coses, les regulacions estatals per a la protecció del medi ambient. Particularment, les indústries més regulades en el món ric tenen un al·licient constant per cercar en el món pobre unes circumstàncies propícies que facin rebaixar els costos que aquest tipus de regulació els ocasiona.

Algunes multinacionals s'aprofiten de la debilitat de les regulacions mediambientals dels països en desenvolupament per instal·lar-hi les seves fàbriques. Aquestes fàbriques tenen una tecnologia més barata que la que haurien d'adoptar al seu país d'origen per complir les regulacions. La tragèdia de Bhopal a l'Índia¹⁷ no hagués passat a la Union Carbide de Boston, senzillament perquè no s'hagués permès funcionar a la fàbrica amb tan poques mesures de seguretat com tenia l'Índia. En declaracions de l'advocat Stanford Lewis, autor d'un informe documentat sobre la indústria química del segle XX¹⁸:

“El desastre de Bhopal és només un exemple d'un patró major d'abusos contra els drets humans comesos per la indústria química al llarg del segle XX”

L'informe esmenta el cas de l'empresa japonesa Chisso Corporation, que durant dècades va saber que els seus residus rics en mercuri provocaven la malaltia de Minamata, que ataca el sistema nerviós humà. Almenys 3.000 persones van morir i més de 10.000 supervivents tenen el sistema nerviós destrossat. L'empresa sempre va negar la seva responsabilitat en els danys.

Vuit anys abans de la catàstrofe de Bhopal, en vam tenir una de semblant, encara que menys greu, a Seveso, Itàlia (1976). Unes filtracions de gas tòxic van formar un núvol tòxic que va afectar milers de persones. Ara hi ha la Directiva de Seveso, que regeix l'emmagatzemament i el transport de materials perillosos. Res de semblant no existeix en el món pobre.

En comptes de defensar-se d'aquest tipus d'agressions al medi ambient i d'evitar perills per als seus ciutadans, molts governs estan ansiosos per rebre al seu sòl inversió estrangera i han rebaixat les regulacions mediambientals per atreure-les. La tragèdia de Bhopal ja està oblidada fins i tot a l'Índia, i només es pensa en els avantatges de les empreses estrangeres que porten ocupació qualificada, tecnologia i *know how*. Es produeix així en el món pobre una mena de competència per atreure empreses a costa de retallar les regulacions mediambientals, la qual cosa es tradueix en una “cursa cap al no-res” i de la qual en resulta una rebaixa de la legislació mediambiental en grans zones del món. Al final les indústries perilloses es concentren en veritables “polígons de la mort”, en els quals una catàstrofe pot tenir conseqüències gravíssimes.

La competència intensa entre empreses, fomentada per la globalització, introdueix en el procés de presa de decisions econòmiques una tendència a veure les coses a curt termini, que és molt perillós per al medi ambient. Els directors i gerents de les grans empreses estan obsessionats amb el curt termini perquè les seves actuacions es jutgen cada dia al mercat de valors a través de les cotitzacions de les seves accions en la borsa.

Qualsevol acció a qualsevol part del món que tingui importància per a la marxa d'una empresa multinacional, que cotitza a les grans borses mundials, es tradueix immediatament en moviments del valor de les accions. Això fa que el seu horitzó de decisió sigui molt curt. Al director d'una gran empresa no li interessa saber què pot passar dins de cinc o deu anys en el món, ni que l'escalfament global pot causar milers de milions de pèrdues a tots els països amb costes baixes. Aquest tema només interessa, que sapiguem, a les companyies d'assegurances, que han de pensar en el que pot ocórrer dins de cinc o deu anys (per això fan tanta publicitat sobre l'escalfament global). Sembla que la negativa del govern dels Estats Units a ratificar la Convenció de Kyoto es deu al *lobby* intens de les empreses petrolieres amb un president texà. Això és pensar a curt termini, perquè si s'intensifica l'ús del petroli i s'accelera el procés d'escalfament global i altres danys que se segueixen de les emissions, l'espècie humana es veurà obligada abans a prescindir del petroli com a combustible i carburant.

Normalment les empreses només reaccionen davant els danys al medi ambient quan se les obliga a internalitzar els costos per mitjà de la legislació o d'accions judicials *ad hoc*. El xoc de l'*Exxon Valdez* (24 de març de 1989) amb un escull i l'enorme taca de petroli que va escampar pel mar d'Alaska (257.000 barrils equivalents a 125 piscines olímpiques¹⁹) va costar a l'empresa 2.100 milions de dòlars, una fortuna, per netejar les costes. Se la considera la pitjor catàstrofe ecològica que hi ha hagut mai. A partir d'ara, parará atenció perquè el dany no es repeteixi, no tant per amor al mar sinó per amor a la seva bossa.

5.4. Els efectes de la pobresa

Un dels efectes negatius de la globalització és que els seus beneficis estan molt mal repartits. Perquè mentre creixen les fortunes dels més rics, també creix la misèria dels més pobres, i una bona colla de països (Argentina, Veneçuela, Indonèsia...) s'està enfonsant en la pobresa. El procés de globalització no mostra cap tendència a l'acostament dels nivells de beneficis. No és veritat que la marea està pujant a totes les barques per igual. La metàfora no val, simplement perquè moltes barques ni tan sols suren. En un article recent de l'economista Paul Krugman es dona la dada següent:

“El 1981 aquests capitans d'indústria (els directors) guanyaven com a mitjana 3,5 milions de dòlars l'any, xifra que al seu dia ja semblava molt. El 1988 la mitjana havia augmentat a 19,3 milions, considerada exagerada. Però el 2000 la mitjana anual que guanyaven els deu directors d'empresa principals va ser de 154 milions. És veritat que els salaris dels treballadors ordinaris es van doblar durant aquest període (1981-2000), encara que bona part del guany se la va menjar la inflació. Però les remuneracions dels millors executius va augmentar en 4.300 %.”²⁰

Aquests són clarament els guanyadors de la globalització. Els perdedors, les víctimes, són tots els que han perdut l'ocupació per la innovació tecnològica, les privatitzacions, les reduccions de l'estat, el pagament del deute extern, el tancament d'empreses familiars petites, i tots els que estaven i s'han quedat al marge del que passa a l'economia internacional. La globalització ha alleugerit la pobresa de l'Àsia, però ha deixat intacta la de l'Àfrica i sembla que ha augmentat la de l'Amèrica Llatina. L'augment de la pobresa és una conseqüència de la globalització.

Doncs bé , la pobresa no és bona per al medi ambient. Haití, el país més pobre que conec, és també el lloc on més danys ecològics he vist a la vida.

La cultura de la pobresa, si és que aquestes pautes de comportament es poden **anomenar** cultura, resta aliena a la conservació i, en general, al mitjà i llarg termini.

NOTES

¹ Segons aquest càlcul una família de cinc membres viuria amb deu euros al dia, 300 euros al mes. Encara que aquesta quantitat per a Espanya és miserable, per a països pobres representa un major poder de compra real.

² Una família de cinc guanyaria 25 euros al dia, 750 Euros al mes. En molts països no qualificarien aquesta família com a pobre.

³ El GNI de Bangladesh el 2001 va ser de 48.600 milions de dòlars, segons el Banc Mundial

⁴ És en realitat un vector de bretxes o diferències entre el valor per a Espanya i els valors de tots els països que són origen dels emigrants a Espanya. No coneixem el nombre de termes d'aquest vector, però podem suposar que és el de tots els països pobres del món

⁵ The World Bank. 2001. *World Development Indicators*. Washington D.C.

⁶ Aquest tipus de fallada del mercat l'he analitzat en:

Luis de Sebastián.1999. *El rey desnudo. Cuatro verdades sobre el mercado*. Editorial Trotta. Madrid

⁷ Raonable donada la quantitat de recursos que posseeix i de les necessitats que ha de cobrir.

⁸ El comerç internacional, segons Adam Smith, era la manera d'ampliar el mercat nacional i així contrarestar la limitació a la divisió del treball que suposa la seva estretor.

⁹ Com aquesta succeint ara mateix a Amèrica Llatina amb l'ALCA

¹⁰ El 2004 els membres de l'OPEP, que ja només fan el 30 % de la producció mundial de petroli, han perdut molt del poder que van tenir en els anys setanta.

¹¹ El preu internacional del cafè està tan baix, a causa d'un excés d'oferta, que no cobreix els costos de producció de gaires agricultors

¹² Joseph Stiglitz, "La recuperación argentina", *El País*, 20 de setembre de 2002, Opinión, p. 15

¹³ Sobre aquest tema he tractat extensament en el meu últim llibre:

Luis de Sebastián (2002) *Un mundo por hacer. Claves para entender la globalización*. Madrid. Editorial Trotta

¹⁴ No ho sembla gaire, però cal considerar que una quantitat, que creixi al 3, 3 % anual, duplica el seu valor en una mica més de 21 anys.

¹⁵ The World Bank (2001) *World Development Indicators*. Washington D.C., Table 1.4. "Trends in long-term economic development, pp. 24-26

¹⁶ World Trade Organization, Notes de premsa, Gener 2002

¹⁷ El 2 de Desembre de 1984, un núvol de gasos tòxics despres de la factoria de la Unió Carbide Inc. Va costar la vida a 16.000 persones, segons fonts del govern indi, i va afectar la salut d'unes 400.000 persones. La fuga es va deure al mal estat de conservació de les canonades, les vàlvules de seguretat i els equips en general. Al cap de 18 anys el govern indi ha cessat la seva acció judicial contra l'empreses per aconseguir indemnitzacions als afectats.

¹⁸ Stanford Lewis. "Beyond the Chemical Century . Restoring Human Rights and Preserving the Fabric of Life in the new Millennium" The Environmental Health Fund, 1999

¹⁹ Aquestes dades estan preses d'una pagina web de l'Estat d'Alaska amb destí a les escoles:
www.oilspill.state.ak.us/facts/

²⁰ Paul Krugman “Plutocracy and Politics” *The New York Times* June 14, 2002

© *Cristianisme i Justícia* – Roger de Llúria 13 – 08010 Barcelona

T: 93 317 23 38 – Fax: 93 317 10 94 – info@espinal.com – www.fespinal.com

Septembre 2005.